

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЗВО ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

FORMATION OF MULTICULTURAL COMPETENCE IN ECONOMIC SPECIALTY STUDENTS

Стаття присвячена питанням формування полікультурної компетентності студентів ЗВО економічних спеціальностей. Узагальнено підходи до визначення понять полікультурна освіта (система освіти має будуватися на принципах демократизації та гуманізації) та полікультурна компетентність (розуміння власної культурної ідентичності та культурної ідентичності інших людей і ефективне використання знань з культури під час міжкультурної взаємодії). На основі аналізу наукової літератури виділено основні компоненти полікультурної компетентності (когнітивний, діяльнісний, мотиваційно-ціннісний, емоційний, культурологічний, особистісний). Установлено, що заняття з англійської мови мають великий потенціал для розвитку полікультурної компетентності студентів, особливо якщо змістити акцент з комунікативної компетентності на формування міжкультурної комунікативної компетенції. Формування полікультурної компетентності є динамічним та безперервним процесом, який вимагає не тільки вдосконалення мовних навичок та умінь, але й вивчення основних проблем, з якими зіштовхуються ті, хто вступає в контакт з представниками інших культур. Під час вибору матеріалу, який сприяє формуванню полікультурної компетентності необхідно визначити ті сфери культури та діяльності, з якими найбільше будуть зіштовхуватися студенти та змоделювати можливі сценарії під час занять, використовувати відкриті запитання, надавати життєві приклади іноземною мовою, наголосити на необхідності визнання та контролю власних упереджень, щоб запобігти формуванню культурному обмеженню тощо. Висвітлено досвід з формування полікультурної компетентності зі студентами економічних спеціальностей (впровадження таких видів діяльності як «Розповідаємо нашу історію: багато істин і багато реальностей», «Ти такий, як ти живеш: дослідження індивідуальної та групової ідентичності», «Вивчення ваших різноманітних ідентичностей», «Розбірлива раса/розбірлива сила», «Формування культурної ідентичності», «Картографування айсбергів», «Чиє визначення?», «Сприяння культурному розмаїттю».

Ключові слова: полікультурна компетентність, студенти ЗВО, заняття з англійської мови.

The article is devoted to issues of multicultural competence formation in students of higher education institutions of economic specialties. Approaches to defining the concepts of multicultural education (the education system should be built on the principles of democratization and humanization) and multicultural competence (understanding one's own cultural identity and the cultural identity of other people and the effective use of cultural knowledge during intercultural interaction) are summarized. On the basis of the analysis of scientific literature, the main components of multicultural competence (cognitive, activity-based, motivational-valued, emotional, cultural, personal ones) are highlighted. It is established that English language classes have great potential for the development of multicultural competence in students, especially if the emphasis is shifted from communicative competence to the formation of intercultural communicative competence. The formation of multicultural competence is a dynamic and continuous process that requires not only the improvement of language skills and abilities, but also the study of the main problems faced by those who come into contact with representatives of other cultures. When choosing material that contributes to the formation of multicultural competence, it is necessary to determine those areas of culture and activities with which students will most likely encounter and simulate possible scenarios during classes, use open-ended questions, provide examples in a foreign language, emphasize the need to recognize and control one's own prejudices, prevent the formation of cultural restrictions, etc. The experience of building multicultural competence with students of economic specialties is highlighted (implementation of such activities as «Telling our story: many truths and many realities», «You are the way you live: research of individual and group identity», «Exploring your various identities», Legible race/legible power», «Cultural identity formation», «Mapping icebergs», «Whose definition?», «Promoting cultural diversity», etc.

Key words: multicultural competence, students, English classes.

УДК

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/76.30>

Михайлова Л.З.,

ст. викладач кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації
Харківського національного
економічного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Процеси глобалізації та інтернаціоналізації є супутниками розвитку суспільства XXI століття, адже багато людей різних країн та національностей змінюють країни проживання з різних причин. Ці процеси не залишилися осторонь і від систем вищої освіти як країн Європейського союзу, так і України. Наразі відбуваються активні академічні обміни під час яких студенти українських ЗВО навчаються в інших країнах або здобувають паралельну освіту в ЗВО інших країн.

Тому, нагальною потребою є не тільки надання студентам ґрунтовних знань з майбутньої спеціальності та уміння навчатися протягом життя, але й формування у них полікультурної компетентності, яка є необхідною умовою життя в полікультурному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що до питань полікультурності в освіті та формування полікультурної компетентності у здобувачів освіти різних рівнів неодноразово зверталися науковці. Так, принципи та функції

полікультурної освіти висвітлено І. Баховим, структурні елементи полікультурної компетентності учнів старших класів при вивченні англійської мови висвітлено Д. Фуртом, розвиток полікультурної компетентності висвітлено в статті Л. Нардона, Л. Стірз, Р. Санше-Ренд, виявлення та представлення полікультурної компетентності як результату інтерналізації розкрито Д. Діадорфом.

Разом із тим, вважаємо що роль занять з іноземної мови недостатньо представлена в науковій літературі. Отже, **метою** нашої публікації є узагальнення підходів до визначення полікультурної освіти, полікультурної компетентності та висвітлення власного досвіду щодо формування полікультурної компетентності під час роботи зі студентами економічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Полікультурна освіта як наукова проблема почала розвиватися відносно недавно через процеси глобалізації, які все більше відчуються у нашому житті. Розвиток цього напрямку педагогіки пов'язано із тим, що під час взаємодії представників різних культурних та етнічних груп можуть виникати міжгрупові та міжетнічні конфлікти, прояви дискримінації, політичні та релігійні суперечки.

Разом із тим, система освіти має будуватися на принципах демократизації та гуманізації, що неможливо без формування полікультурної компетентності, захисту гідності та прав кожної особистості [1, с. 26].

На основі узагальнення наукової літератури полікультурну компетентність можна визначити як розуміння власної культурної ідентичності та культурної ідентичності інших людей і ефективно використання знань з культури під час міжкультурної взаємодії. Полікультурна компетентність представляє здатність успішно працювати з представниками різних культур, бути ввічливим або співчутливим до людей з інших культур та включає такі навички, як визначення культурних правил, зміна та створення групових культурних норм, підходи до вирішення конфліктів, розвиток довірчих відносин, розуміння обмежень та можливостей [9, с. 2].

На основі аналізу наукової літератури можна виділити основні компоненти полікультурної компетентності:

- когнітивний, який узагальнює знання про культуру, методи самостійної роботи, систематизує та узагальнює знання;
- діяльнісний, який формує вміння комунікувати з представниками інших культур та етносів, рефлексувати та займатися саморозвитком та самопізнанням;
- мотиваційно-ціннісний, який сконцентровано на меті, ціннісних установах та мотивах формування полікультурної компетентності;

- емоційний, що формує позитивну оцінку педагогічних явищ на основі соціальних та особистих цінностей суспільства;

- культурологічний, метою якого є формування знань з рідної та іншомовної культур, а також з культури міжкультурного спілкування;

- особистісний, що дозволяє визначити сукупність складових, які визначають моральну позицію людини щодо полікультурності [1; 8].

З досвіду роботи можна стверджувати, що великий потенціал для розвитку полікультурної компетентності студентів містять заняття з англійської мови. Як зазначають науковці, наразі необхідно зміщувати акцент з комунікативної компетентності на формування міжкультурної комунікативної компетенції. Міжкультурна комунікація передбачає залучення учасників до сприйняття точок зору один одного та прагнення встановити взаєморозуміння. Таким чином, викладання іноземних мов зараз відіграє значну роль у розвитку міжкультурної компетенції, завдяки чому студенти, поряд із мовними навичками, вчать орієнтуватися в культурних відмінностях і встановлювати значущі зв'язки в різноманітних контекстах [6, с. 254].

Міжкультурна компетенція виходить далеко за рамки володіння мовою та включає розуміння соціокультурних норм і цінностей. Дослідники вважають, що одне лише знання мови не гарантує ефективної міжкультурної комунікації, адже вирішальне значення для представників різних культур має контекстно-специфічна інформація. Таким чином, навчальні заклади та ті, хто вивчає мову, повинні розширити цілі вивчення мови та віддати пріоритет розвитку міжкультурної компетенції як невід'ємного компоненту навичок спілкування. Викладання іноземних мов завжди поміщається в певний контекст. Отже, природа необхідної міжкультурної комунікативної компетентності частково залежить від контексту. Беручи до уваги контекстуальні чинники, викладачі можуть адаптувати свої методології та підходи до навчання іноземних мов для розвитку міжкультурної компетенції своїх студентів у спосіб, який належним чином узгоджується з конкретними мовними, культурними та соціальними умовами, в яких вони перебувають [4].

Отримання міжкультурних знань є складним процесом, що впливає з таких різноманітних культурних аспектів як соціальні норми та цінності, людські вірування та переконання, стилі спілкування та навіть невербальні сигнали. Отже, викладачі мають приділяти увагу формуванню культурній обізнаності, чутливості та інших пов'язаних аспектів.

Їх основне завдання полягає в об'єднанні таких культурно різноманітних матеріалів, як автентичні тексти, художня література та мультимедійні ресурси. Зазначимо, що мультимедійні ресурси дозволяють студентам порівнювати різні точки зору,

цінності та соціальні умови. Це занурення допомагає здобувачам освіти оцінити культурне розмаїття та сприяє їхньому розумінню соціокультурних контекстів. По-друге, викладачі повинні залучати студентів до значущої міжкультурної взаємодії через спільні проекти, дискусії, дебати та рольові ігри.

Створення можливостей для взаємодії з однолітками на основі різного культурного середовища забезпечує обмін думками, розвиває емпатію та культивує навички міжкультурного спілкування. Отже, викладачі озброюють своїх студентів необхідними знаннями та навичками для вирішення потенційних культурних зіткнень і конфліктів. Останнього можна ефективно досягти, пропонуючи практичне керівництво та моделюючи міжкультурні комунікативні акти в реальному житті. Крім того, викладачі можуть забезпечувати негайний зворотний зв'язок і рефлексію, залучаючи критичне мислення щодо культурних стереотипів та упереджень [5].

Ж. Бушар стверджує, що «перехід від «рідного» до «міжкультурного» спілкування вимагає розглянути того, хто вивчає мову, спочатку як повноцінну особистість зі знанням культури. Реалізація програм навчання за кордоном та культурних обмінів сприяє захоплюючому досвіду студентів у вивченні не тільки мови, але й культури. Оскільки викладачі займають стратегічну позицію в освітньому процесі, будуючи «міст між подібним і відмінним, між внутрішнім і зовнішнім, їхній постійний професійний розвиток має вирішальне значення [3, с. 20].

Формування полікультурної компетентності є динамічним та безперервним процесом, який вимагає не тільки вдосконалення мовних навичок та умінь, але й вивчення основних проблем, з якими зіштовхуються ті, хто вступає в контакт з представниками інших культур.

Під час вибору матеріалу, який сприяє формуванню полікультурної компетентності ми:

- визначаємо ті сфери культури та діяльності, з якими найбільше будуть зіштовхуватися наші студенти та намагаємося змоделювати можливі сценарії під час занять. Для цього ми використовуємо відкриті запитання, надаємо життєві приклади англійською мовою, визначаємо психологічні типи реакцій. Цікавим видом діяльності є етнографічне інтерв'ю (тобто інтерв'ю без заздалегідь спланованих питань з представником іншої культури);

- наголошуємо на необхідності визнання та контролю власних упереджень, щоб запобігти формуванню культурного обмеження; наголошуємо, що полікультурна чутливість починається вдома, а мудрість – це дієвий інструмент досягати взаєморозуміння;

- намагаємося розвинути чутливість до культурних відмінностей, не підкреслюючи їх. Навіть коли відмінності між культурами помітні, важливо усвідомлювати, що інші аспекти групових переконань і поведінка може бути спільною для різних культур.

Проаналізувавши види діяльності, які представлено на сайті університетів та інших організацій, ми ефективно впроваджуємо вправи, запропоновані Unitarian Universalist Association та TESOL International Organization.

Зокрема, на сайті Unitarian Universalist Association представлено цікаві розробки на такі теми як «Розповідаємо нашу історію: багато істин і багато реальностей», «Ти такий, як ти живеш: дослідження індивідуальної та групової ідентичності», «Вивчення ваших різноманітних ідентичностей», «Розбірлива раса/розбірлива сила», «Формування культурної ідентичності» та багато інших [10].

Цікавим та корисним з огляду на проблему, що досліджується, є сайт TESOL International Organization, на якому пропонуються такі види діяльності як:

- Картографування айсбергів;
- Чи є визначення?;
- Сприяння культурному розмаїттю.

Так, перший вид діяльності спрямовано на порівняння видимої та прихованої культури. Ідея полягає в тому, щоб намалювати контур айсберга, який частково знаходиться над поверхнею води, але більша його частина ще занурена. Студентам надається завдання визначити аспекти поверхневої та глибинної культури на графіку. Ми пояснюємо, що поверхнева культура – видима частина айсберга, це те, що ми бачимо, чуємо, смакуємо, торкаємось і відчуваємо запах. Це може включати одяг, їжу, відомих людей, свята, символи, мови та ігри. Айсберг під поверхнею – це наші погляди, цінності, переконання та припущення. Це може включати гендерні ролі, важливість часу, уявлення про скромність, етикет, погляди на виховання дітей, мову тіла та концепцію справедливості. Цікавим є розподіл студентів за різними культурами (коли одні, на основі узагальнення інформації, представляють американців, інші – англійців, німців тощо). Потім учасники працюють у невеликих групах, щоб поділитися своїми картами айсбергів і обговорити, наскільки схожі чи різні їхні карти.

Метою діяльності «Чи є визначення?» є перевірка розуміння ключових понять і розгляд інших точок зору. Ми пропонуємо здобувачам освіти визначити сутність таких понять як двомовність, багатомовність, культура, різноманітність, мультикультурність, соціальна справедливість, справедливість, чужість, мікроагресія, расова маргіналізація тощо.

Після цього обговорюємо відмінності у визначеннях і що це означає з точки зору наших власних припущень і уявлень.

«Сприяння культурному розмаїттю» має на меті підвищення обізнаності про культурне розмаїття та розгляд мультикультуралізму. Ми пропонуємо студентам поміркувати над тим, як би був заклад освіти за умови наявності полікультурного студентства.

Які були б переваги та труднощі, які можливості можуть включати професійний розвиток для всього персоналу з питань культурного розмаїття та педагогіки, що підтримує культуру. Під час роботи ми поділяємо студентів на малі групи, які створюють власну діаграму, в якій зазначається, що саме вже робиться, що ми могли б зробити в короткостроковій та довгостроковій перспективі [7].

Висновки. Підсумовуючи, необхідно підкреслити, що заняття з англійської мови мають великий потенціал для розвитку полікультурної компетентності здобувачів освіти ЗВО, що досягається як під час роботи зі спеціальними текстами, так і під час організації різних видів діяльності, які спрямовані на активну участь кожного студента.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Фурт Д. В. Структурні елементи полікультурної компетентності учнів старших класів при вивченні англійської мови. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2016. № 1 (11). С. 129–133.
2. Bakhov I. Principles and Functions of the University Polycultural Education. *European Humanities Studies*. 2015. Issue 2. P. 36–43.
3. Bouchard J. Ideology, agency, and intercultural communicative competence: A stratified look into EFL education in Japan. 2017. Singapore: Springer Nature Singapore Pte Ltd. <https://doi.org/10.1007/978-981-10-3926-3>
4. Byram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence. 2020. Bristol: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/BYRAM0024>
5. Deardorff D. K. Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*. 2006. № 10. P. 241–266.
6. Gu X. Assessment of intercultural communicative competence in FL education: A survey on EFL teachers' perception and practice in China. *Language and Intercultural Communication*. 2016. № 16 (2). С. 254–273. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1094263>
7. Mohamed N. 5 Activities to Explore Cultural Diversity. *TESOL International*. <https://www.tesol.org/blog/posts/5-activities-to-explore-cultural-diversity/>
8. Nardon L. Steers R. M. Sanchez-Runde C. Developing Multicultural Competence. *European Business Review*. 2013. https://www.researchgate.net/publication/259639249_Developing_multicultural_competence
9. Oberste-Berghaus N. The Role of Teaching Foreign Languages in Developing Intercultural Competence. *Revista Românească pentru Educație Multidimensional*. 2024. Vol. 16. Issue 1. P. 1–15.
10. Unitarian Universalist Association. <https://www.uua.org/re/tapestry/adults/btwwda/workshop16/166609.shtml>